

Brooke dan Kemelesetan Ekonomi Dunia

1929-1941

Radia'n bin Jili

Abstrak

Kemelesetan ekonomi pada 1929 hingga 1933 meninggalkan kesan yang amat mendalam kepada negara-negara di Asia Tenggara. Kerajaan Brooke di Sarawak ikut terjejas akibat krisis yang terjadi. Sebagai entiti kecil dalam empayar British yang luas ia hanya menikmati perlindungan hasil status 'negeri naungan'. Jatuh bangun kerajaan Brooke diusahakan atas kapasitinya sebagai pemerintahan persendirian khususnya dalam bidang ekonomi. Jangka masa 1930 hingga 1941 begitu kritikal kepada dinasti Brooke. Kajian ini akan meneliti sejauh manakah kemelesetan ekonomi yang berlaku meninggalkan parut kepada kerajaan Brooke. Sejauhmana Charles Vyner Brooke berupaya membendung godaan berterusan British untuk mendapatkan Sarawak. Apakah kemelesetan ekonomi yang berlaku menjadikan Vyner Brooke bersedia melepaskan kuasanya sepertimana yang termaktub dalam Perlembagaan Sarawak 1941. Kajian ini akan cuba membuktikan bahawa faktor Perang Dunia Kedua bukanlah satu-satunya faktor menyebabkan Sarawak diserahkan kepada British oleh Vyner Brooke tetapi juga disebabkan hentakan 'krisis ekonomi dunia 1929-1933. Ironinya niat sebenar Vyner Brooke jelas terserlah melalui penyerahan Sarawak sebagai Tanah Jajahan Mahkota British pada 1 Julai 1946.

Pengenalan

Pemerintah keluarga Brooke 1841-1946 adalah kerajaan persendirian yang wujud di pesisir pantai Borneo hingga ke pedalaman bersempadan dengan jajahan Belanda di Kalimantan (*Dutch Borneo*). Saiz kewilayahan negeri ini bagaimanapun berkembang pantas sehingga 1905. Kerajaan Brooke berpusat di Kuching. Brooke berjaya membentuk dan mewujudkan pentadbiran yang sistematik di Sarawak. Pada 1888 Brooke mendapatkan status negeri naungan '*Protectorate*' daripada kerajaan British (Eldridge, 1978:186-87).¹ Pemerintahan Keluarga Brooke amat kukuh. Ia berdiri dan bergerak atas kapasitinya sebagai kerajaan persendirian di sebalik kegemilangan era *Victorian 1837-1901*.

Brooke membangunkan ekonomi mengikut aspirasi pemerintahannya. Pemerintahan Brooke banyak bergantung kepada keupayaannya membangunkan ekonomi Sarawak. Ia hanya menerima status 'perlindungan' daripada British. Soal ekonomi, isu dalaman Sarawak. Dalam *The Sarawak Civil List* disebut bagaimana kejayaan Rajah Putih pertama

¹Eldridge, C.C., 1978, *Victorian Imperialism*, Great Britain, Hodder & Stoughton, m.s186-187 *The concept of spheres of influence was also extended in the 1880's. With many powers seeking to expand their claims, greater efforts had to be made to defend existing areas of paramountcy and to assert British authority. The 'Protectorate' or 'Protected State' was suitably vague device.*

membangunkan ekonomi Sarawak pada 1846 daripada perolehan hasil sebanyak £2,500 kepada £5,000 pada 1853 (*The Sarawak Civil List*,1928:38).² Hasil pendapatan ini awalnya dijana oleh monopoli kerajaan dalam perdagangan antimoni dan emas, selain candu dan arak. Perolehan pendapatan meningkat dari \$122,842 pada 1870 ke angka \$229,718 pada 1880 (Runciman,2007:214).³ Sir Hugh Low dalam catatannya pada 1841 secara jelas memaparkan prospek ekonomi dan nilai perdagangan menguntungkan memandangkan telah wujud hubungan dagang antara sarawak dengan Singapura, Jawa, Sambas dan Bali (Low,1990:134).⁴ Sarawak bergantung pada bahan-bahan mentah seperti sagu, lada hitam, rumbia, sarang burung, emas, arang batu, kayu balak dan hasil-hasil hutan sebagai punca pendapatannya. Pasaran eksport komoditi bagi barangan dari Sarawak adalah Singapura. Pendekatan Brooke di Sarawak agak tipikal dan sejajar dengan apa yang dikatakan oleh John A Hobson tentang imperialisme yang lebih bermotifkan kepentingan ekonomi (Eldridge,1978:180-81).⁵ Memang tidak dinafikan kedatangan Brooke mengubah lanskap ekonomi Sarawak. Kegiatan import dan eksport bertambah rancak, pendapatan kerajaan meningkat saban tahun. Ekonomi Sarawak berkembang makmur. Jadual 1 secara jelas mempamerkan peningkatan perdagangan Sarawak saban tahun.

Jadual 1: Nilai Import dan Export Sarawak dalam tahun 1881-1931
(Termasuk Simpanan)

Tahun	Eksport	Import
1928	\$54,527,731	\$21,397,737
1929	\$63,311,501	\$22,726,657
1930	\$24,894,762	\$16,421,592
1931	\$17,414,672	\$10,385,056
1932	\$13,573,872	\$9,698,808
1933	\$14,355,898	\$11,348,622
1934	\$21,458,033	\$13,959,440
1935	\$21,109,264	\$16,484,079
1936	\$24,557,851	\$18,261,535
1937	\$32,715,532	\$22,916,202
1938	\$26,135,095	\$22,375,430

Sumber: *Trade and Custom dalam Sarawak Administration Report 1931 dan 1938*, hlm. 6-12.

²*The Sarawak Civil Service List* 1928,Kuching, Government Printing Office,m.s 38.,...mencatatkan bahawa urusan perdagangan awal Sarawak di bawah rajah putih pertama dikendalikan oleh Messsr Ruppell,Hentig, Steward & Wise sebelum penubuhan 'Perbendaharaan Negeri pada 1852.

³Runciman, Steven, 2007, *The White Rajahs: A History of Sarawak from 1841-1946* (cetakan semula), Kuala Lumpur, Synergy Media., m.s.214.

⁴Low,Hugh,1990, *Sarawak: Its Inhabitans and Productions*, Petaling Jaya, Pusaka Delta Pelajaran, m.s.134.

⁵ Eldridge,C.C.,1978, *Victorian Imperialism*,Great Britain,Hodder & Stoughton, m.s180-181, beliau menyatakan... *the dominant directive motive (behind imperialism) was the demand for markets and for the profitable investment by exporting and financial classes within each imperialist regime'*

Kemelesetan ekonomi dunia yang berlaku pada 1929-1933 dilihat telah menjejaskan kemakmuran Sarawak. Krisis kewangan ini mulanya dilihat mempunyai kesan yang minima ke atas ekonomi Sarawak. *The Sarawak Gazette* dalam ulasan awalnya optimis bahawa kejatuhan harga getah tidak akan menjejaskan ekonomi Sarawak.

*Its is true that Sarawak is fortunate in in not being dependent on one staple industry only, but none the less the drop in revenue is to be found in the decrease price of plantation rubber and the consequent smaller purchasing powers of the community.*⁶

(*The Sarawak Gazette*, 1929:1)

Ini memandangkan ekonomi Sarawak turut dijana oleh hasil-hasil komoditi lain seperti lada hitam, sagu, hasil-hasil hutan. Sektor perlombongan emas dan petroleum mula mengeluarkan hasil. Bagaimanapun kenyataan ini tidak dapat bertahan lama apabila pada 1930 Pemangku Ketua Setiausaha Negeri Sarawak James Colin Swayne dalam *The Annual Report* mengakui

*"This serious fall in price gave rise to considerable hardship amongst small -holders, since many of these rely extensively on part-time employment on larger gardens, especially if their own holdings are, not yet in bearing. The prevailing low price of rubber rendered it impossible for larger owners to employ labor on the same scale as formerly, with the result that many agriculturalists, although possessing a small garden found themselves without sufficient means of support"*⁷

(*The Sarawak Administration Report*, 1930:4)

Kejatuhan harga getah misalnya telah berlaku sebelum 1929 lagi, namun kesannya tidaklah seteruk kejatuhan 1929. Menurut Pierre Brocheux antara 1925 hingga 1928, harga getah dunia jatuh daripada 73 sen sepound ke 22 sen sepound. Pada 1932 ia terus menjunam ke angka 3 sen sepound, agak mengejutkan antara 1925 hingga 1932 harga getah menjunam sebanyak 92 peratus dengan penurunan permintaan sebanyak 20 peratus dengan nilai eksport jatuh ke paras 6 peratus (Brocheux, 1998:161).⁸ Keadaan ini menyukarkan Negara-negara yang menjadi pengeksport getah utama dunia seperti Tanah Melayu, Borneo, Chochin Vietnam dan Thailand. Kehidupan petani yang bergantung kepada industri getah menjadi sukar. Harga komoditi lain yang menjadi tunjang kepada ekonomi Sarawak turut mencatatkan kejatuhan harga pada tahun 1930 umpamanya lada hitam \$32.50 sepikul dan lada putih \$48.12 sepikul dengan nilai eksport bertambah 1,591 tan. Walaupun harga sagu jatuh dari \$4.10 pada 1929 kepada \$ 3.43 pada 1930 namun nilai eksportnya terus meningkat kepada 15,579 tan. Kopra mencatatkan peningkatan eksport sebanyak 477 tan kepada 2,547 tan pada 1930 dengan kejatuhan harga sebanyak \$1.65 sepikul pada 1929. Pembelian dan penggunaan kayu api jatuh hampir 50 peratus menggambarkan gelombang kesan kemelesetan ekonomi mula melanda bandar Kuching (*The Sarawak Administration Report*, 1930:6).⁹ Peningkatan

⁶ *The Sarawak Gazette*, 1st February 1929 No.905., m.s. 1

⁷ SAR 1930, hlm 4

⁸ Pierree, Brocheux, 1998, *The 1930's Depression in French Indochina* dalam Workshop On the Economies of South- East Asia in The 1930's Depression, London School of Oreiental & African Studies, University London hlm.161

⁹ SAR 1930, hlm 6.

eksport beberapa komoditi seperti lada, sagu dan kopra bagaimana pun tidak mampu membendung dan menyerap kesan akibat kemelesetan ekonomi dunia memandangkan harga komoditi tersebut tidak stabil dan konsisten di pasaran dunia.

Kesan kemelesetan ekonomi dunia menyebabkan pendapatan Sarawak susut daripada \$6,671,291.38 pada tahun 1929 ke angka \$ 3,558,580.46 pada 1933. Jurang pengurangan pendapatan sebanyak 53.34 peratus dicatatkan. Selepas impak kemelesetan ekonomi dunia mula melanda pada 1930 –an, hasil pendapatan kerajaan Sarawak berkurangan dengan pendapatan terendah dicatatkan dalam tahun 1933. Jelasnya kerajaan Brooke terpaksa berhadapan dengan kemelut krisis kewangan yang serius. Perkara ini menjejaskan kemakmuran ekonomi Sarawak, sepertimana yang dinyatakan:

‘ During the year the prices of all important agricultural products fell considerably, and in view of the fact that the population is largely dependent on agriculture, the resulting depression affected adversely the prosperity of the state ’¹⁰

(The Sarawak Administration Report, 1930:4)

Kemelesetan ekonomi dunia yang melanda Sarawak telah menyebabkan pemerintah Brooke mengambil beberapa langkah bagi mengurangkan kesan akibat berlakunya penguncupan dalam pendapatan Sarawak yang hanya bergantung kepada eksport komoditi sebagai teras pendapatan utama. Kesan jangka pendek kemelesetan menyebabkan kerajaan Brooke mengalami defisit dalam belanjawan bagi tiga tahun berturut antara 1930, 1931 dan 1932 dengan defisit terbanyak direkodkan pada 1930 dengan nilai \$1,527,888.67 (*The Sarawak Administration Report, 1934:2*).¹¹

Isu kemelesetan ekonomi mula menjejaskan Sarawak apabila kejatuhan harga komoditi berlarutan. Masyarakat Sarawak yang majoritinya terlibat dalam kegiatan ekonomi pertanian dagangan pada mulanya melihat kejatuhan ini bersifat sementara sahaja. Senario ini jika tidak diterangkan dengan mendalam akan menjejaskan kestabilan politik domestik Sarawak. Ucapan Rajah Charles Vyner Brooke pada Januari 1930 di *State Council* yang dihadiri oleh ketua-ketua masyarakat di seluruh negeri mengingatkan

“ I feel that my government has been moving rather to rapidly in the direction of expenditure during recent years, and I would urge you all to remember that although the area of Sarawak is large, its resources are very limited. Its is primary an agriculture country, with poor soil and only slow and measured progress can really benefits it. I think, however, that if you all co-operate with my financial committee with the object of reducing expenditure and economizing in every direction, it will be possible for us to tide over this difficult period of trade depression without encountering financial embarrasment ”¹²

¹⁰ SAR 1930, hlm 4.

¹¹ SAR 1930, hlm 2

¹² SGG, 1931, hlm 1

(*The Sarawak Gazette*, 1931:1)

Langkah membendung kemelesetan ekonomi di Sarawak diketuai oleh Jawatankuasa Kewangan (*Financial Committee*) yang dipengerusikan oleh Rajah sendiri dan dianggotai oleh Pegawai-Pegawai Kanan Kerajaan seperti James Colin Swayne, Pemangku Ketua Setiausaha, Athur Alexander Rennie, Setiausaha Perbendaharaan dan C.P Lowe, Pengarah Kerja Raya. Jawatankuasa ini kerap mengadakan mesyuarat mencari jalan bagi menangani isu kemelesetan yang dilihat boleh mengancam survival pemerintahan Brooke di Sarawak. Jawatankuasa ini juga telah mengambil beberapa langkah drastik bagi mengurangkan beban kewangan kerajaan. Antara keputusan jawatankuasa ini termasuklah menamatkan perkhidmatan keretapi di Kuching, penutupan operasi lombong The Sadong Colliery dan pemansuhan Hospital Eropah di Jalan Rodway dengan operasinya dipindahkan ke hospital umum Kuching (*The Sarawak Administration Report*, 1931:2).¹³ Penutupan ini tidaklah mengejutkan kerana kerajaan Brooke terpaksa menyerap kos kerugian yang terpaksa ditanggung akibat kegagalan dalam operasi akibat kos penyelenggaraan yang terlalu tinggi.

Selain itu Jawatankuasa Kewangan juga memutuskan beberapa pendekatan baru bagi menjimatkan perbelanjaan kerajaan melalui penyusunan dan pengstrukturkan jabatan-jabatan kerajaan. Beberapa Jabatan terpaksa digabungkan antaranya ialah Jabatan Kesihatan dan Perubatan, Jabatan Pos dan Telegraf, Jabatan Kerja Raya dan Gudang Kerajaan. Pasukan The Sarawak Rangers dan pasukan Police digabungkan menjadi *The Sarawak Constabulary (SC)* (*The Sarawak Administration Report*, 1931:3)¹⁴ Langkah-langkah ini dilihat sebagai pendekatan mengawal saiz perkhidmatan *Sarawak Civil Service (SCS)* yang semakin berkembang akibat kepesatan ekonomi Sarawak sebelum kemelesetan ekonomi dunia mula melanda.

Pemansuhan jawatan Ketua Setiausaha pada 1931 mengembalikan kedudukan Residen Bahagian pertama ke status quo seperti mana sebelum 1923. portfolio tersebut diberikan kepada Residen-Bahagian Pertama yang disandang oleh James Colin Swayne (*The Sarawak Administration Report*, 1931:2).¹⁵ Langkah ini diambil bagi memastikan wujud kecekapan dalam urusan membuat keputusan pentadbiran selain mengurangkan kerenah birokrasi. Kemelesetan ekonomi memaksa kerajaan Brooke mengawal perbelajaan secara berhemah apabila jumlah defisit berjaya dikurangkan dari \$1,23,457.47 pada 1931 kepada \$66,719.57 pada 1932 dan tiada defisit direkodkan pada 1933 dan selepasnya (*The Sarawak Administration Report*, 1934:2).¹⁶ Perbelanjaan negeri dikawal bersesuaian dengan jumlah pendapatan yang diperolehi melalui dasar berjimat cermat dan berhati-hati ini berjaya mengawal impak kemelesetan ke atas pentadbiran Brooke.

¹³ SAR, 1931, hlm 2

¹⁴ SAR 1931, hlm 3

¹⁵ Ibid SAR 1934, hlm 2

¹⁶ Lihat SAR 1936, hlm 2

Laporan oleh R.W. Hammond yang dibuat pada 1936 hingga 1937 adalah antara laporan dan perakuan tentang sistem pendidikan yang paling komprehensif di era Brooke (Hammond Report, 1937:1).¹⁷ Kritikan Hammond selain mendedahkan kelemahan kurikulum sekolah yang tidak seragam, latihan guru dan hala tuju kemajuan pendidikan di Sarawak. Laporan ini turut mengakui kemelesetan ekonomi dunia menyebabkan perbelanjaan bagi tujuan pendidikan mengucup dari 4.45 peratus pada 1933 kepada sekitar 3.3 peratus pada 1935 sejajar dengan pengurangan pendapatan kerajaan pada tahun tersebut (*Hammond Report*, 1937:45).¹⁸ Grant aid yang diberikan amat kecil bagi sekolah Cina Gred III hanya \$5,000 diperuntukan lebih kurang \$3.50 setahun bagi seorang pelajar berbanding \$8.00 setahun pada 6 tahun yang lepas (*Hammond Report*, 1937:49).¹⁹ Apa yang jelas faktor kewangan menjadi halangan yang amat berat bagi Kerajaan Brooke dalam usaha menambah baik mutu pendidikan di Sarawak. Ironinya, Kemelesetan ekonomi dunia menyebabkan sistem pendidikan di Sarawak setapak ke belakang biarpun wujud kesedaran pemerintah Brooke tentang kepentingan pendidikan kepada masyarakat di Sarawak secara amnya. Jabatan Pelajaran Sarawak yang ditubuhkan pada 1925 bagi tujuan menguruskan hal-ehwal pelajaran di Sarawak diketuai oleh A.E Lawrance sebagai Pengarah Pelajaran hanya bertahan selama sembilan tahun apabila Jabatan tersebut dimansuhkan pada April 1933 dengan W.H. Jacques sebagai Pengarah Pelajaran yang terakhir. Jabatan Pelajaran Sarawak pada ketika itu terpaksa ditutup bagi mengawal kesan akibat kemelesetan ekonomi dunia (*The Blue Report*, 1935:7).²⁰ Jelasnya kerajaan Brooke tidak berupaya menanggung kos pendidikan yang semakin meningkat di sebalik penguncupan pendapatan negeri pada ketika itu.

Kemelesetan ekonomi 1929 ini juga meninggalkan impak besar kepada pentadbiran Sarawak. Charles Vyner Brooke cuba mengambil inisiatif untuk melakukan pembaharuan dalam pemerintahannya. *The Blue Report* yang dihasilkan oleh Cyril Le Gros Clark pada 1935 merupakan satu kajian dan cadangan terhadap penambaaian mutu perkhidmatan awam di Sarawak. Ia mencadangkan perubahan besar bagi mengubah sistem pentadbirannya berbanding mengekalkan status quo struktur pentadbiran yang sedia ada di Sarawak. (Recee, 1982:49).²¹ Laporan Breen pula dihasilkan oleh M.J. Breen pada 1936 mendedahkan kebimbangan kakitangan *Sarawak Civil Service* terhadap isu kehilangan pekerjaan dan kedudukan kewangan mereka akibat daripada kemelesetan ekonomi (Naimah, 1999:72-73).²² Laporan Breen (*Breen Report 1936*) ini juga dimanfaatkan oleh pihak Colonial Office untuk mencungkil informasi berkaitan dengan pentadbiran Brooke di Sarawak yang disifatkan amat terhad. Naimah S Taib mengkritik Laporan Breen kerana faedah kenaikan gaji kakitangan

¹⁷ *Hammond Report* mengandungi 3 Bahagian secara telus mengkritik kelemahan sistem pendidikan yang terdapat di Sarawak yang disifatkan terkebelakang berbanding koloni British yang lain lihat hlm 11, Arkib Negara Cawangan Sarawak, naskah bertaip

¹⁸ *Hammond Report*, hlm 45.

¹⁹ *Ibid*, *Hammond Report*, hlm 49.

²⁰ C.D Le Gros Clarke, *The Blue Report 1935*, Muzium Sarawak, hlm 7

²¹ Recce, Bob, 1982, *The Name of Brooke*, Kuala Lumpur, Penerbit Oxford Universiti Press., m.s.49

²² Breen, M.J., *Report on Condition of Service in The Sarawak Civil Service*, 30 April 1937, dipetik daripada Naimah S. Taib, 1999, *The Administrators and Their Service: The Sarawak Administration Service under The Brooke Rajahs and British Colonial Rule*, Kuala Lumpur, Penerbit Fajar Bakti, m.s 72-73. Ianya mengandungi syor-syor untuk penambahbaikan perkhidmatan, skim perkhidmatan yang lebih baik dan menarik selain cadangan kenaikan gaji kakitangan SCS

SCS lebih menguntungkan pegawai-pegawai kanan berbangsa Eropah sahaja. Selain itu ia juga dikatakan mengabaikan penambahbaikan perkhidmatan sosial seperti kesihatan dan pendidikan yang dipinggirkan akibat kekurangan dana kewangan akibat kemelesetan ekonomi (Naimah,1999:75).²³ Kedua-dua laporan ini dibuat bagi memastikan pembaharuan pentadbiran dapat dilaksanakan dari peringkat pusat, bahagian, dan daerah. Malangnya idea ini agak kontradik memandangkan asas dalam SCS itu sendiri terdiri daripada pegawai-pegawai *outstation* yang selesa dengan corak dan amalan Rajah-Rajah yang terdahulu.

Rajah Charles Vyner Brooke melalui Notis Pemberitahuan No. XXXVII pada 23 Februari 1925 telah menubuhkan Jawatankuasa Pentadbiran (*The Committee of Administration*) yang bertanggungjawab menasihati Rajah dan Tuan Muda dalam hal ehwal pentadbiran negeri selain bertindak mentadbir negeri sewaktu ketiadaan Rajah dan Tuan Muda (Pole-Evans,1956/57:100-01).²⁴ Semasa kemelesetan ekonomi dunia melanda peranan Jawatankuasa Pentadbiran ini menjadi amat penting bahkan disifatkan sebagai '*The real government of the country*' (Pole-Evans,1956/57 :102). Ianya dibarisi oleh birokrat yang berpusat di Kuching (Reece,1982:64) komposisi ahlinya terdiri daripada 5 Pegawai Kanan Pentadbiran Eropah, 2 Penasihat Melayu dan seorang Penasihat berbangsa Cina (Pole-Evans,1956/57:100).²⁵ Pembentukan Jawatankuasa Pentadbiran ini dilihat satu pembaharuan pentadbiran oleh Vyner Booke sekaligus mengurangkan fungsi tradisi Majlis Tertinggi (*Supreme Council*) yang diasaskan oleh James Brooke. *Bureaucratic Centralizer* ini bagaimana pun dilihat tergesa-gesa dalam mengusahakan perubahan pentadbiran Sarawak. Mereka cuba menghapuskan sistem residen secara berperingkat dan memusatkan seluruh pentadbiran di Kuching (Reece,1982:57).²⁶ Gabungan Edward Parnell selaku Ketua Setiausaha, H.M Calvert sebagai Setiausaha Kewangan juga cuba memperkenalkan kawalan serta prosedur baru kewangan ke atas pegawai-pegawai di *Outstation*. Pegawai Kanan Pentadbiran (*Senior Administrative Officer*) perlu menghantar laporan terus ke Kuching dan bukan lagi ke Pejabat Residen. Ini mencetuskan perasaan tidak puas hati pegawai-pegawai *Outstation* (Reece,1982:58).²⁷ Krisis pentadbiran pada 1939 memperlihatkan ketidakcekapan Vyner Brooke yang dilihat kurang memberi perhatian terhadap permasalahan yang berlaku dalam pentabirannya. Isu Pemecatan Penolong Pegawai Daerah Oya, F.L Crossley pada 1939 adalah kemuncak kepada pertembungan Birokratik Kuching dengan Pegawai-pegawai *Outstation*. Krisis ini ditangani oleh Rajah Muda Anthony Brooke yang jelas memihak kepada pegawai-pegawai *Outstation* (Runciman,2007:324).²⁸ Idea pembaharuan pentadbiran disebalik kemelesetan ekonomi gagal dilaksanakan menjadikan hubungan Vyner Brooke dan

²³ Naimah S. Taib, 1999, *The Administrators and Their Service: The Sarawak Administration Service under The Brooke Rajahs and British Colonial Rule.*, m.s 75

²⁴ Pole-Evans, R.J., *The Supreme Council*, Sarawak, dalam *The Sarawak Museum Journal* Vol. 7, No.7-9 Nov. 22-24, 1956/1957, Kuching, Lee Ming Press., m.s. 100-101

²⁵ Antaranya ialah Edward Parnell sebagai Ketua Setiausaha, H.M. Calvert, Setiausaha Kewangan, J.B Archer Setiausaha Dalam Negeri, N.A. Middlemas, Superintendent Jabatan Tanah dan Ukur, J.H. Bowyer Ketua Pegawai Perubatan. Kebanyakan mereka tiada pengalaman berkhidmat di *outstation*.

²⁶ Reece, R.H.W, 1982, *The Name of Brooke*, Kuala Lumpur, Penerbit Oxford Press., m.s 57-58.

²⁷ Thomas Sterling Boyd Persuruhjaya Kehakiman secara terbuka mengkritik pemusatan kuasa di tangan Parnell-Calvert yang disifatkan tidak memahami situasi pegawai-pegawai *Outstation*. Lihat Reece, Bob, 1982, *The Name of Brooke*, Petaling Jaya, Penerbit Oxford University Press., m.s. 58.

²⁸ Parnell, Callvert, Bowyer dan Middlemas meletak jawatan bagi mengakhiri kemelut yang melanda.

Anthony Brooke menjadi dingin. Anthony Brooke dilucutkan gelaran Rajah Muda pada Januari 1940 tujuh bulan selepas dilantik. Alasan yang mudah diberikan ialah:

*"Not yet fitted to exercise the responsibilities of the high position"*²⁹

(Runciman, 2007:324)

Jelasnya sebenarnya Vyner Brooke mula membuka jalan ke arah penyerahan Sarawak kepada British apabila enggan menamakan pewaris takhta keluarga Brooke selepas pemecatan tersebut.

Disebalik kejatuhan harga getah wujud perasaan tidak puas hati dalam kalangan masyarakat di luar bandar. Kebangkitan Asun dari Entabai, Kanowit merupakan satu ancaman yang paling serius selepas Bantin 1895-1910 (Pringle, 1968:349).³⁰ Kejatuhan harga getah menjejaskan mata pencarian masyarakat Iban yang bergantung harap kepada komoditi tersebut. Dianggarkan 100,000 ekar tanah ditanam dengan tanaman pokok getah di Sarawak pada 1920 (Evelyn: 1977:57).³¹ Keadaan bertambah teruk apabila komoditi seperti sagu, lada hitam dan hasil hutan engkabang, lenggai turut mengalami kejatuhan. Menurut laporan Pegawai Daerah Kapit pada 1930 orang ramai tertumpu di Kubu (Fort) bagi mencari pekerjaan (Pringle, 1968:345).³² Situasi ini diburukkan lagi oleh khabar angin mengenai cadangan kerajaan Brooke mengenakan cukai baru ke atas penduduk-penduduk di luar bandar dan pedalaman (Pringle: 1968 351).³³ Sebenarnya sejak Jabatan Perhutanan ditubuhkan pada 1920 ia sudah mengundang perasaan tidak puas hati penduduk. Ini disebabkan kebergantungan mereka kepada hasil-hasil hutan mula dibatasi oleh undang-undang dan peraturan-peraturan baru. Isu ini telah dibawa ke pengetahuan Residen Bahagian Ketiga namun ianya dipandang sepi. Kenggan Asun menghadirkan diri ke Sibu pada 1930 bagi menghadapi pertuduhan menghasut oleh Residen Bahagian Ketiga C.D Adam menjadikan situasi bertambah tegang. Pengaruh Asun khususnya dalam kalangan orang-orang muda mula menjadi ancaman. Hal ini menyebabkan Tuan Muda Betram Brooke bergegas ke Sibu bagi menilai keadaan. Beliau mengambil inisiatif bertemu dengan Asun di Rumah Panjang di Nanga Munus, Entabai pada 9 Januari 1932. Betram mendapati isu pemberontakan Asun berlaku akibat masalah komunikasi dan empati pegawai di pedalaman ke atas penduduk-penduduk yang terjejas teruk akibat kejatuhan harga komoditi. (Pringle, 1968:358).³⁴ Walaupun pemberontakan Asun bukan bertujuan untuk menjatuhkan dinasti Brooke tetapi ia secara jelas membuktikan tekanan kemelesetan ekonomi boleh dijadikan rakyat memberontak akibat kesukaran hidup.

²⁹ Runciman, Steven, 2007, *The White Rajahs: A History of Sarawak from 1841-1946* (cetakan semula), Kuala Lumpur, Synergy Media., m.s.324.

³⁰ Lihat Robert Pringle, *The Asun's Rebellion: The Political Growing pains of a tribal society in Brooke Sarawak, 1929-1946* dalam *The Sarawak Museum Journal* Vol.XIV, 1968, m.s. 349. 'Asun lahir di Entabai Kanowit pada 1880. Dilantik sebagai Penghulu Entabai pada 1915 dan pernah mengetuai ekspedisi ketenteraan di di Sungai Mujong sebelum meletak jawatan pada 1926.

³¹ Evelyn Hong, *Trade, Crops and Land: The impact of Colonialism and Modernation on Sarawak* dalam *The Sarawak Museum Journal* Vol. XXV Julai-Disember 1977. Kuching, Lee Ming Press., m.s. 57

³² Pringle, 1968, *The Asun's Rebellion.*, m.s.345.

³³ Antara cukai yang dikatakan akan dikenakan ialah levi rumah panjang, kenaikan cukai pintu, cukai senjata api, cukai kelamin rujuk Pringle, Robert *The Asun Rebellion*, m.s. 351.

³⁴ Pringle, Robert, *The Asun Rebellion*, m.s. 358..

Charles Vyner Brooke turut berhadapan dengan pihak Kolonial yang tidak pernah berhenti memujuk beliau bagi mendapatkan Sarawak (Runciman:2007:303).³⁵ Pihak Kolonial British sebenarnya tidak mempunyai alasan untuk campurtangan dalam politik Sarawak. Imej dan reputasi keluarga Brooke amat disenangi hingga ke kota London (*The Leisure Hours*,1901:508).³⁶ Kemelesetan ekonomi dunia mengundang peluang kepada pejabat Kolonial British untuk mengutip informasi dalaman tentang pentadbiran Sarawak. Peluang ini digunakan sepenuhnya. Implikasi daripada kehadiran M.J Breen dan Thomas Stirling Boyd dalam pentadbiran Brooke dilihat merintis jalan ke arah perlantikan Penasihat British W.E. Pepys ke Sarawak mulai Januari 1940 (Naimah,1999:84).³⁷ Pegawai-pegawai Kolonial seperti Sir Shenton Thomas, Edward Gent mula melihat cengkaman keluarga Brooke ke atas Sarawak mulai longgar. Prospek bagi British untuk bertapak Sarawak lebih mudah kerana Charles Vyner Brooke dibayangi oleh Rane Sylvia dan anak-anak perempuan beliau Elizabeth, Leonora dan Valerie (Reece,1982:vii.).³⁸ Charles Vyner Brooke banyak menghabiskan masanya di London. Ini menjadikan intipati tradisi pemerintahan Brooke menjadi longgar..Kemelesetan ekonomi bukan saja menghadirkan cabaran pengurusan kewangan bahkan ia mula menghakis keyakinan Vyner Brooke untuk bertahan. Pihak Kolonial melihat ini sebagai kesempatan terbaik untuk mengukuhkan kedudukannya pentadbiran Sarawak.

Di sebalik pengurangan hasil yang diperolehi Sarawak sebenarnya mempunyai prospek ekonomi yang mampan. Proses pemulihan ekonomi akibat kemelesetan berjalan agak perlahan. Dalam ucapan di Prosiding Council Negeri pada 1934 Rajah Charles Vyner Brooke menjelaskan bahawa:

*'Owing to a natural process of events Sarawak is losing much of her former isolation, and it is necessary for us to face the fact, and to adjust our ideas accordingly. In 1934, I told you all that it was not my policy, and had never been the policy of my predecessors, to increase the revenue of the state by inviting any large influx of foreign capital: this is true to-day as it was then, but if we are to improve our standards of living we must accept the fact of increasing material progress brings out about. This cannot be done by keeping our eyes shut to developments that are taking place all around us.'*³⁹

(*The Sarawak Gazette*,1937:vii)

Vyner Brooke menyedari bahawa Sarawak perlu keluar daripada kepompong pengasingan diri bagi membangunkan sumber ekonominya. Walaupun begitu perubahan dasar tersebut nyata tidak dapat dilaksanakan kerana pengekal status quo tersebut berkait rapat dengan masa

³⁵ Runciman, Steven, 2007, *The White Rajahs: A History of Sarawak from 1841-1946* (cetakan semula), Kuala Lumpur, Synergy Media., m.s.303.

³⁶ *Leisure Hours*, 1901, Rencana bertajuk 'Sarawak As its Is' yang diterbitkan di London secara jelas memaparkan imej romantisme pemerintahan keluarga Brooke di Sarawak. ,m.s.508.

³⁷ Naimah S. Taib, 1999, *The Administrators and Their Service: The Sarawak Administration Service under The Brooke Rajahs and British Colonial Rule.*, m.s 84.

³⁸ Reece, R.H.W, 1982, *The Name of Brooke*, Kuala Lumpur, Penerbit Oxford Press., m.s 98-99.

³⁹ SGG 1937 m.s. vii.

depan keluarga Brooke. Sarawak keluar daripada kemelesetan dengan apa yang ada padanya. Penghasilan emas di Bau semasa era kemelesetan mencatatkan peningkatan hasil yang ketara apabila 28,390 ounces dicatatkan dengan nilai royalty sebanyak \$ 1,689,006 pada 1935 (*The Sarawak Administration Report, 1932:47*).⁴⁰ Apabila minyak ditemui di Miri pada 1895, konsesi diberikan kepada *The Sarawak Oilfield Ltd.* bagi melakukan kerja-kerja carigali minyak di pesisir pantai Miri. Pada waktu itu sumber-sumber ekonomi ini belum diteroka sepenuhnya. Kebergantungan Sarawak pada hasil bahan mentahnya menjadikan regim Brooke tidak menyumbang kepada kemajuan pesat ekonomi Sarawak yang lebih suka melihat Sarawak kekal status quo yang sedia ada (Pringle, 1971:57).⁴¹ Kemelesetan ekonomi sebenarnya membuka ruang kepada Charles Vyner Brooke mengubah dasar ekonomi Sarawak ke peringkat yang lebih pragmatik dan berdaya saing sepertimana yang dilakukan oleh Raja Chulalongkorn memajukan Siam dalam awal kurun ke 20.

Rajah Charles Vyner Brooke menyedari bahawa pengaruh Kolonial semakin kuat menghampiri Sarawak. Perlantikan Thomas Stirling Boyd pada 1928 sebagai Ketua Kehakiman merupakan satu lagi usaha ke arah pembaharuan dalam sistem kehakiman di Sarawak oleh Vyner Brooke (Runciman, 2007:309).⁴² Undang-undang yang dipraktikkan di Sarawak diadaptasi daripada *The Indian Panel Code*. Perkembangan ekonomi diikuti dengan kemasukan pedagang-pedagang ke Sarawak pada awal kurun 20 memerlukan sistem mahkamah Sarawak yang lebih cekap selain kakitangan yang terlatih dalam bidang kehakiman. Kes yang melibatkan warga British St. Vincent B. Down dan James Scott membuka mata pihak Kolonial tentang keperluan campurtangan dalam isu sistem kehakiman di Sarawak. Apabila Stirling Boyd bersara pada 1938 sebagai Pesuruhjaya Kehakiman Sarawak, beliau telah mendesak pihak Kolonial khususnya Sir Shenton Thomas untuk melantik Pegawai Perkhidmatan Undang-undang Kolonial berkhidmat sebagai Persuruhjaya Kehakiman Sarawak yang baru bagi mengukuh dan memantapkan undang-undang di Sarawak. Ini memandangkan sistem mahkamah yang dipraktikkan di Sarawak tidak mempunyai peraturan dan akauntabiliti yang mantap (Reece, 1982:114).⁴³ Situasi ini bagaimanapun tidak disenangi oleh Vyner Brooke yang bertindak menyampaikan masej melalui Ketua Setiausahaanya J.B Acher kepada setiausaha Gabenor dengan menyatakan

*“ independent and autonomous position of Sarawak, the Rajah unable to accept the offer of assistance ”*⁴⁴

⁴⁰ The Sarawak Administration Report (SAR) 1932., m.s. 47

⁴¹ Pringle, Robert M., *The Brooke of Sarawak : Reformers in Spite of Themselves* dalam *The Sarawak Museum Journal* Vol. XIX Julai-Disember 1971. Kuching, Government Printing Office., m.s. 57.

⁴² Runciman, Steven, 2007, *The White Rajahs: A History of Sarawak from 1841-1946* (cetakan semula), Kuala Lumpur, Synergy Media., m.s.309.

⁴³ Ibid., Reece, R.H.W, 1982, *The Name of Brooke*, Kuala Lumpur lihat kes James Scott yang didapati bersalah oleh Mahkamah Residen Bahagian Pertama yang dituduh membuat penyata akaun palsu. beliau didenda sebanyak \$5,000. Beliau telah memfailkan petition dan memohon kes ini dibawa Mahkamah Tinggi. m.s 114.

⁴⁴ Ibid., Reece, R.H.W, 1982, *The Name of Brooke*, Kuala Lumpur, Penerbit Oxford Press., m.s 115.

Kenyataan ini mengundang bantahan keras oleh pihak Kolonial British khususnya yang menegaskan Sarawak masih tertakluk kepada syarat-syarat asas perjanjian 1888. Tekanan berterusan pihak Kolonial berjaya memaksa Vyner Brooke bersetuju untuk menerima perlantikan Pegawai Kehakiman yang dilantik oleh Pihak Kolonial. Perjanjian Tambahan yang dibuat pada awal 22 November 1941 (*Supplementary Aggrement*) antara Pihak Kolonial dengan Rajah Charles Vyner Brooke telah bersetuju untuk meletakkan perwakilan Tetap British (*Representative*) di Sarawak. Walaupun dilanda krisis kemelesetan ekonomi Sarawak turut menghulurkan bantuan perang dengan menubuhkan *The Sarawak War Efford Fund* bagi membantu British menghadapi Peperangan di Eropah. Rajah menyumbang \$42,500 bagi menjayakan tabung tersebut. Seruan untuk masyarakat berbilang kaum di Kuching mengutip derma bagi Tabung Perang ini jelas menggambarkan sokongan rakyat kepada Pihak Berikat bagi menghadapi Perang Dunia Kedua (Sarawak Gazette 1940,1-3).⁴⁵ Amat jelas perkembangan-perkembangan yang berlaku antara 1929 hingga 1941 menandakan perubahan politik berlaku. Pemerintahan keluarga Brooke semakin hilang auranya. Impak akibat hentakan kemelesetan ekonomi adalah ruang yang terbuka dieksploitasi sepenuhnya oleh British bagi mengukuhkan kedudukannya dalam politik di Sarawak.

Rajah Charles Vyner Brooke pada usia 67 tahun adalah pemerintah yang kepenatan. Walaupun Sarawak melepasi telah tempoh getir akibat kemelesetan ekonomi dunia 1929-1933, Vyner Brooke mula melihat masa depan keluarga Brooke menghampiri penamatnya. Dengan bantuan setiausaha peribadinya, Gerrard T. McBryan, Rajah telah membuat satu Perjanjian Sulit sebagai tukaran kepada kehilangan kuasa pemerintahan sepertimana yang terkandung dalam perlembagaan 1941. Di bawah Perjanjian Sulit yang dibuat dengan Jawatankuasa Pentadbiran Negeri ini Rajah Charles Vyner Brooke memperoleh jaminan kewangan berupa pemberian wang tunai sebanyak \$200,000 selain gaji dan lain-lain faedah dikekalkan (Runciman,2007,327).⁴⁶ Pengaruh Gerard T. Mc Bryan ke atas Rajah mengundang keresahan dalam kalangan pegawai-pegawai Kanan SCS seperti J.B Archer, K.H. Digby, Le Gros Clark. Ini amat mengecewakan mereka (Recee,1982:31-32).⁴⁷ Tindakan yang diambil oleh Vyner Brooke secara jelas memaparkan betapa terdesaknya Rajah yang dilihat gagal mempertahankan status quo pemerintahan Brooke. Masa depan Sarawak sudah tertulis dan perang dunia kedua memuktamatkannya.

Rajah Charles Vyner Brooke cuba bertahan. Pukulan perang semakin kuat didengari. Perang telah meletus di Eropah pada 1939. Ancaman perang di Pasifik semakin terasa dengan kebangkitan Jepun sebagai kuasa utama di Asia. Ironinya saat itu pada 24 September 1941 Perlembagaan Sarawak 1941 diisytiharkan sempena perayaan 100 tahun pemerintahan keluarga Brooke di Sarawak. Di bawah perlembagaan 1941 ini Rajah akan menyerahkan kuasa pemerintahan kepada Majlis Tertinggi (*Supreme Council*) dan Majlis Negeri (*State*

⁴⁵ SAR June 1,1940., m.s 146.

⁴⁶ Runciman, Steven, 2007, *The White Rajahs: A History of Sarawak from 1841-1946* (cetakan semula), Kuala Lumpur, Synergy Media., m.s.327.

⁴⁷ Reece, R.H.W, 1982, *The Name of Brooke*, Kuala Lumpur, Penerbit Oxford Press., m.s 35-36.

Council). Majlis Tertinggi akan berfungsi sebagai kuasa esekutif. Apakah ini satu retorik politik bagi memelihara imej dan reputasi keluarga Brooke di mata rakyat Sarawak pada ketika itu? Apabila perang dunia kedua meletus pada 7 Disember 1941 Rajah dan keluarga berlindung di Australia. Tinggallah rakyat Sarawak dan kakitangan SCS yang setia tinggal melawan Jepun tanpa upaya yang banyak. British juga tidak mampu melindungi Sarawak dari serangan Jepun. Hal Ini jelas memungkiri terma perjanjian antara British dan Kerajaan Brooke pada 1888 (Ooi Keat Gin, 54-55).⁴⁸ Pada 14 Ogos 1941 Piagam Alantik ditandatangani antara Presiden Amerika Syarikat, Franklin D. Roosevelt dengan Perdana Menteri Britain, Winston Churchill menandakan era baru pasca perang dunia kedua yang menyaksikan proses dekolonialisasi berlaku yang meruntuhkan empayar British (Lincoln, 1968:2-3).⁴⁹ Jelasnya geopolitik dunia pada ketika itu turut sama mempengaruhi masa depan Sarawak.

Sesungguhnya, perkembangan yang berlaku di Sarawak antara 1929 sehingga 1941 jelas menunjukkan berlakunya perubahan yang sangat signifikan ke atas politik negeri Sarawak. Hentakan kemelesetan ekonomi sebenarnya meninggalkan impak yang cukup besar kepada pemerintahan Brooke. Saiz dan garis perbatasan yang luas selain populasi penduduk yang berselerak serata negeri menjadikan tugas pentadbiran lebih mencabar. Charles Vyner Brooke disebalik kemelesetan ekonomi dan ancaman perang pasifik telah merangka jalan keluar bagi menamatkan pemerintahan keluarga Brooke buat selama-lamanya. Ia sekaligus

---

⁴⁸ Lihat Ooi Keat Gin, *A Broken Promise: A Great Britain Failure to Honour Treaty of Obligations to Brooke Sarawak; A British Protectorate*. Artikel 1184. USM., m.s. 54-55.

⁴⁹ Lincoln, W. Bruce, 1968, *Documents in World History, 1945-1967*, San Francisco, Chandler Publishing., m.s. 2-3. Lihat fasal i.ii dan iii Piagam Alantik untuk maklumat lanjut.

penamat satu 'keanehan politik' sepertimana yang dinukilkan Craig Lockard (Lockhard,1972:133).⁵⁰ Pemerintahan Brooke yang berakhir pada 1 Julai 1946.

---

⁵⁰ Craig Lockard & Graham E. Sanders, 1972, Old Sarawak Pictorial Study, Borneo Litature Bureau, Kuching., m.s 133.

Bibliografi

Hammond, R.W., "Report on Education 1937". Naskah bertaip. Muzium Sarawak.

The Department of Trade and Custom & Shipping office. Annual Statistics & Accounts for 1931-1940, Kuching Government Pronting office. Mikrofilm 1059.

The Sarawak Administration Report 1929-1940. Mikrofilm 1059.

The Sarawak Civil Service List 1929-1940.Muzium Sarawak.

The Sarawak Gazette 1930-1940. Mikrofilem 1729.

The Sarawak Government Gazette Supplement 1930-1940. Mikrofilem 1729

The Sarawak General Order 1930-145. Muzium Sarawak.

Artikel

Ooi Keat Gin, A Broke Promise: A Great Britian Failure to Honour Treaty Obligations to Brooke of Sarawak A British Protectorate. Artikel 1184.USM.

Pringle, Robert M., The Brooke of Sarawak: Reformers in Spite of Themselves. Artikel 942.USM.

Pringle, Robert M., *Asun's Rebellion: The Growing Pains of a Tribal Society in Brooke Sarawak 1929-1940*. Artikel dalam The Sarawak Museum Journal Vol.XIV, Nos 32-33, 1968.

Buku

Baring-Gould, S. & C.A. Bampfylde (1909). *A History of Sarawak under its Two White Rajahs*. London. Henry Sotheran.

Chater,W.J.(1969). *Sarawak Long Ago*. Hong Kong. Borneo Literature Bureau.

Eldridge,C.C.(1978). *Victorian Imperialism*. Great Britain. Hodder & Stoughton.

-
- Lincoln, W. Bruce (1967). *Documents in World History, 1945-1967*, San Francisco. Chandler Publishing.
- Lockard, Craig Alan & Graham, E. Sanders (1972). *Old Sarawak Pictorial Study*. Kuching. Borneo Literature Bureau. .
- Low, Hugh (1980). *Sarawak: Its Inhabitants and Productions*. Petaling Jaya. Pustaka Delta. .
- Naimah S. Taib (1999) *The Administrators and Their Service: The Sarawak Administration Service under The Brooke Rajahs and British Colonial Rule*. Oxford University Press.
- Payne, Robert (1960). *The White Rajahs*. London. Robert Hale Ltd. Old Brompton Road.
- Pringle, Robert (1970). *Rajah and Rebels: The Ibans of Sarawak under Brooke Rule, 1841-1946*. London. Macmillan.
- Porritt, Vernon L. (1997). *Glimpses of Sarawak Between 1912 and 1946 :Autobiographical Extracts and Articles of An Officer of the Rajah, John Beville Acher (1890-1948)* England. Department Of South-East Asian Studies. University of Hull.
- Pieree, Brocheux (1998) *The 1930's Depression in French Indochina* dalam Workshop On Economies of South East Asia Asia in The 1930's Depression. London School of & Oriental & African Studies. University of London.
- Rawlins, Joan (1972). *Sarawak 1893-1963*. London. Macmillan
- Reece, Bob (1993). *Datu Bandar Abang Hj. Mustafa of Sarawak: Some reflections of his life & times*, Kuala Lumpur, Sarawak Literary Society.
- Reece, R.H.W. (1982). *The Name of Brooke: The End of White Rajah Rule in Sarawak*, Kuala Lumpur, Oxford University Press.
- Runciman, Steven (2007). *The White Rajahs: A History of Sarawak from 1841 to 1946*. Kuala Lumpur. Synergy Media Sdn. Bhd. Cetakan semula.